

УДК 331.101.262:316.42:338.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-7872.2.2025.3>

Дуга Сергій Юрійович

аспірант,

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця

ORCID ID: 0009-0003-8252-2354

ГЕНЕЗИС ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: ВІД КЛАСИЧНИХ ЗАСАД ДО ВИКЛИКІВ ЦИФРОВОЇ ЕРИ

Анотація. У статті досліджується еволюція теорії людського капіталу від ідей класиків політичної економії до сучасних концепцій у контексті цифрової трансформації, воєнних реалій та європейської інтеграції України. Систематизовано ключові етапи становлення теорії людського капіталу, починаючи від античних філософів Платона та Аристотеля, через економістів класичної школи Вільяма Петті та Адама Сміта, до сучасних підходів неокласичної, інституціональної та постіндустріальної шкіл. Виявлено прогалини в оцінці невидимого капіталу, зокрема креативності, стресостійкості, адаптивності, емоційного інтелекту та методологічні виклики адаптації теорії до впливу штучного інтелекту на трудові відносини та структуру зайнятості. Автором детально проаналізовано внесок провідних науковців у розвиток концепції, включаючи фундаментальні роботи Теодора Шульца щодо інвестиційної природи людського капіталу, мікроекономічну модель Гері Беккера, інституціональні підходи Дугласа Норта та сучасні дослідження українських вчених Оксани Грішнєвої, Олени Косенко та інших. Особливу увагу приділено трансформації розуміння людського капіталу в умовах економіки знань, цифровізації, глобальних викликів та необхідності переходу від традиційних кваліфікацій до компетентностей та навичок. Запропоновано авторську інтегральну модель оцінки людського капіталу для України, що враховує специфічні втрати через міграцію кваліфікованих кадрів, критичні вимоги цифровізації, європейські стандарти освіти та професійної підготовки, психологічні наслідки воєнного конфлікту. Модель включає шість взаємопов'язаних компонентів з науково обґрунтованими ваговими коефіцієнтами: освіту, здоров'я, цифрові навички, адаптивність, інклюзивність та сталий розвиток. Обґрунтовано стратегічну роль людського капіталу як ключового чинника національної конкурентоспроможності в умовах глобальних викликів та критичну необхідність формування комплексних екосистем безперервного навчання. Визначено пріоритетні напрями подальших наукових досліджень, включаючи розробку інноваційних методик оцінки невидимого капіталу, комплексне дослідження впливу штучного інтелекту на трансформацію професійних компетенцій та створення науково обґрунтованих антикризових стратегій збереження людського капіталу.

Ключові слова: людський капітал, генезис теорії, цифрові компетенції, штучний інтелект, економіка знань, інтегральна оцінка, безперервне навчання.

Постановка проблеми. Трансформація сучасної глобальної економічної системи, прискорена цифровою революцією та глобальними викликами (воєнний конфлікт в Україні, пандемії, кліматичні зміни), змушує переосмислювати ключову роль людини у господарському житті. Для України, яка стикається з демографічною кризою (понад 8 млн біженців станом на 2023 р.), руйнуванням інфраструктури та євроінтеграційними вимогами, систематизація теорії людського капіталу (ЛК) набуває критичного значення [1, с. 93].

Успіх сучасної економіки безпосередньо залежить від накопичення та якості людського капіталу. Людина з її освітою, соціокультурним рівнем, кваліфікацією, креативністю та здатністю до адаптації визначає межі та можливості суспільних змін [2, с. 127]. Перехід до інформаційної економіки та економіки знань вимагає нових адаптованих концепцій ЛК, що враховують вплив штучного інтелекту на трудові відносини, структуру зайнятості та необхідність безперервного навчання [3, с. 26].

Нерозв'язаними залишаються низка важливих проблем, серед яких варто виокремити фрагментарність історичного аналізу теорії людського капіталу, який досі не враховує суттєвого впливу штучного інтелекту та нових форм організації праці, зокрема гібридної роботи. Окрім цього, відсутні дієві методики оцінки людського капіталу в умовах воєнних втрат і масштабної міграції кваліфікованих кадрів, що значно ускладнює прогнозування і планування його відновлення. Існує гостра потреба в адаптації класичних концептуальних підходів до реалій цифрової економіки та вимог європейської інтеграції, що потребує оновлення методологічної бази. Також залишається обмеженим інструментарій для кількісної оцінки так званих «невидимих» компонентів людського капіталу, таких як креативність, адаптивність і стресостійкість, які стають дедалі важливішими в умовах сучасних викликів.

Дуга С. Ю.

Генезис теорії людського капіталу: від класичних засад до викликів цифрової ери

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика людського капіталу є предметом інтенсивних досліджень як вітчизняних, так і світових учених. Можна виділити кілька основних етапів та наукових шкіл у розвитку цієї теорії:

Класичні основи теорії: Уільям Петті заклав основи кількісної оцінки вартості людини через її здатність генерувати дохід, стверджуючи: «Загибель 100 тисяч людей [...] означає для королівства збиток майже у 7 млн. фунтів стерлінгів» [4, с. 169]. Адам Сміт розглядав знання та набуті навички як частину основного капіталу суспільства, наголошуючи: «Підвищена майстерність робітника може розглядатися в тому ж світлі, що й машина [...] яка відшкодовує витрати на її створення разом із прибутком» [5, с. 54].

Неокласична революція: Теодор Шульц обґрунтував концепцію інвестицій у людський капітал, доводячи економічну доцільність витрат на освіту, охорону здоров'я та професійну підготовку. Він визначив ЛК як «наявний у кожного запас знань, навичок, досвіду, здоров'я, здібностей, мотивацій та енергії» [6, с. 16]. Гері Беккер розробив мікроекономічну модель ЛК, визначивши його як «запас знань, навичок, мотивацій, що є у кожного, і його головна особливість -- у невіддільності від особистості свого носія» [7, с. 649].

Інституціональний підхід: Представники нової інституціональної економіки (Дуглас Норт, Олівер Вільямсон) підкреслили роль формальних і неформальних інститутів у розвитку людського капіталу, акцентуючи увагу на «правилах гри», що визначають можливості та стимули для інвестицій в ЛК [8, с. 78].

Сучасні концепції: Дослідження OECD та роботи Амартії Сена зосереджуються на ролі цифрових навичок, соціального капіталу, «свободи вибору» та психологічного добробуту у забезпеченні розвитку людського потенціалу [9, с. 18; 10]. Вітчизняні дослідники (О. Грішнова, Ж. Поплавська, О. Косенко) розширили визначення ЛК, включивши здоров'я, мотивацію, цифрові компетенції та адаптивність [11, с. 304].

Незважаючи на велику кількість досліджень, у сфері розвитку людського капіталу залишаються відкритими низка важливих питань, зокрема: недостатня розробленість кількісних методів оцінки впливу цифрових навичок і компетенцій на рівень і якість людського капіталу; обмеженість інструментарію для оцінки ефективності інвестицій у людський капітал в умовах гіг-економіки та дистанційної зайнятості; потреба у глибшому розумінні трансформаційного впливу штучного інтелекту на структуру людського капіталу; а також відсутність загально визнаної методології для оцінювання «невидимого капіталу» в умовах воєнних конфліктів і примусової міграції.

Метою статті є комплексне дослідження генезису теорії людського капіталу від її витоків до сучасних інтерпретацій, аналіз еволюції ключових положень під впливом соціально-економічних трансформацій, обґрунтування її ролі як провідного фактору розвитку в умовах постіндустріального суспільства та визначення перспективних напрямів дослідження ЛК в українському контексті.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- Систематизація основних етапів розвитку теорії людського капіталу та внесок ключових наукових шкіл.
- Критичний аналіз фундаментальних концепцій і методологічних підходів до вивчення людського капіталу.
- Виявлення сучасних тенденцій та ключових факторів, що впливають на формування ЛК в умовах цифрової трансформації.
- Розробка інтегральної моделі оцінки людського капіталу для України з урахуванням воєнних реалій та європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія людського капіталу пройшла складний і багатогранний шлях еволюційного розвитку, який охоплює низку концептуальних змін, зумовлених як трансформаціями економічних систем, так і впливом науково-технічного прогресу, глобалізаційних процесів, цифровізації та переходу до економіки знань; у зв'язку з цим виникла потреба у систематизації основних етапів становлення та розвитку теоретичних підходів, що й відображено у структурованому вигляді в таблиці 1.

Перші концептуальні ідеї про економічну цінність здібностей людини сформулював Вільям Петті, який намагався кількісно оцінити «вартість людини» для національного багатства. Адам Сміт розвинув ці ідеї, визначивши працю як головне джерело суспільного багатства та обґрунтувавши інвестиційну природу витрат на освіту. Він порівнював освічену людину з «дорогою машиною», що генерує додаткову вартість [5, с. 45].

Давид Рікардо та Джон Стюарт Мілль акцентували на ролі знань і кваліфікації у зростанні добробуту. Неокласики (Альфред Маршалл, Ірвін Фішер) поглибили інвестиційний підхід до освіти та підготовки, підготувавши ґрунт для подальшої формалізації теорії [18, с. 64].

Таблиця 1 – Класичні засади та передумови формування теорії (XVII–XIX ст.)

Період	Ключові представники	Основна ідея щодо ЛК
Античність (IV ст. до н.е.)	Платон, Аристотель, Ксенофонт	Освіта, мораль і праця як основа добробуту; цінність знань і досвіду для суспільства [12].
Класична політекономія (XVII–XIX ст.)	В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо	Людина як капітал; витрати на освіту як продуктивні інвестиції; «спритність та вміння» як джерело національного багатства [4; 5; 13].
Неокласична школа (1950–1980-ті рр.)	Т. Шульц, Г. Беккер, Дж. Мінсер	Теоретичне обґрунтування інвестицій у людський капітал; емпіричний зв'язок освіти і доходу (12–14% річної віддачі) [6; 7; 14].
Інституціональний підхід (1970–1990-ті рр.)	Д. Норт, О. Вільямсон, Т. Веблен	Вплив інституцій на розвиток ЛК; «правила гри» та соціокультурні чинники формування капіталу [8; 15].
Постіндустріальний підхід (1990-ті–донині)	OECD, А. Сен, П. Друкер	Знання, креативність, емоційний інтелект, цифрові компетенції, безперервне навчання (lifelong learning) [9; 10; 16].
Сучасні українські підходи (2014–2025 рр.)	О. Грішнова, О. Косенко, сучасні дослідники	Психоемоційна стійкість, цифрова[1; 11; 17] грамотність, адаптивність до воєнних реалій та євроінтеграції

Джерело: сформовано автором на даних джерел [1; 4–17]

Формалізація теорії у XX столітті: внесок Чиказької школи

Науково-технічна революція середини XX ст. та перетворення науки на безпосередню продуктивну силу стали каталізатором для офіційного становлення теорії ЛК. Ключову роль у її розробці відіграли Теодор Шульц та Гері Беккер (Нобелівські лауреати 1979 та 1992 рр.).

Теодор Шульц ввів концепцію «інвестицій у людину», довівши економічну доцільність витрат на освіту, охорону здоров'я та професійну підготовку. Він наголошував: «Він є формою капіталу, тому що є джерелом майбутніх заробітків... Він людський, тому що є складовою частиною людини» [6, с. 16].

Гері Беккер розробив мікроекономічну модель ЛК, визначивши його як «запас знань, навичок, мотивацій, що є у кожного, і його головна особливість – у невіддільності від особистості свого носія; формується він за рахунок інвестицій в освіту, нагромадження виробничого досвіду, охорону здоров'я, географічну мобільність, пошуки інформації» [7, с. 649].

Сучасний етап розвитку теорії людського капіталу характеризується глибокими трансформаціями, зумовленими переходом до економіки знань, стрімкою цифровізацією та впливом глобальних викликів, зокрема економічних, соціальних і технологічних криз. У цих умовах зростає значення нематеріальних активів, інтелектуального потенціалу, цифрових та адаптивних компетенцій, що потребує перегляду традиційних підходів до формування, оцінки та відтворення людського капіталу в новій соціально-економічній реальності:

1. Від кваліфікацій до компетентностей та навичок: Акцент зміщується на креативність, критичне мислення, комунікацію, співпрацю, адаптивність, емоційний інтелект та здатність до навчання впродовж життя. Згідно з дослідженнями Світового економічного форуму, 85% професій вимагатимуть перепідготовки до 2030 року [19, с. 300].

2. Інтеграція інтелектуального та соціального капіталу: ЛК розглядається як частина ширшої системи, що включає інтелектуальний капітал (патенти, знання організації) та соціальний капітал (мережі довіри, співпраці). Ефективність ЛК залежить від інституційного середовища [20, с. 159].

3. Вплив штучного інтелекту та автоматизації: ШІ кардинально змінює ринок праці, підвищуючи продуктивність та оптимізуючи процеси прийняття рішень. Водночас зростає попит на фахівців з високими когнітивними та соціальними навичками, тоді як автоматизуються рутинні задачі. В українському контексті лише 15% компаній використовують власні AI-рішення, а 6% працівників побоюються втрати роботи через [21].

4. Цифровізація навчання та праці: ІКТ трансформуються з інструменту формування ЛК у його невід'ємний компонент. Виникають нові форми навчання (онлайн-курси, мікролернінг), зростає значення цифрової грамотності [22, с. 29].

Воєнний конфлікт в Україні спричинив глибокі виклики для розвитку та збереження людського капіталу, посилюючи вже наявні структурні проблеми та створюючи нові загрози. Одним із найгостріших проявів стало масове переміщення кваліфікованих фахівців, зокрема в сфері інформаційних технологій, де близько 40% спеціалістів були змушені виїхати за кордон, що істотно зменшило інтелектуальний потенціал країни. Окрім цього, тривалий стрес, спричинений війною, призводить до психологічного виснаження населення, формуючи потребу у розвитку таких якостей,

як стресостійкість, адаптивність і психологічна резилієнтність. Водночас значні руйнування інфраструктури, зокрема освітньої, вимагають оперативного реформування та модернізації системи освіти відповідно до нових викликів. У контексті європейської інтеграції особливо актуальною стає проблема відповідності освітніх програм сучасним європейським стандартам, адже наразі лише 59% українських освітніх програм відповідають вимогам ЄС, тоді як решта потребують суттєвого оновлення. На цьому тлі особливо зростає значення формування адаптивного людського капіталу, що володіє цифровими компетенціями, креативністю та гнучкістю мислення, здатного ефективно долати виклики відбудови економіки в постконфліктний період [23, с. 97].

На основі проведеного аналізу пропонується інтегральна модель оцінки ЛК, адаптована до українських реалій (таблиця 2):

$$HCI_{ua} = \alpha * K_{осв} + \beta * K_{зд} + \gamma * K_{цифр} + \delta * K_{адапт} + \varepsilon * K_{інкл} + \zeta * K_{сталість}.$$

Таблиця 2 – Інтегральна модель оцінки людського капіталу

Компонент	Індикатори	Вагові коефіцієнти
$K_{осв}$ (Освіта)	% населення з вищою освітою, витрати на R&D, рівень функціональної грамотності	$\alpha = 0,25$
$K_{зд}$ (Здоров'я)	Очікувана тривалість життя, доступ до медицини, психологічне благополуччя	$\beta = 0,20$
$K_{цифр}$ (Цифрові навички)	Індекс DESI, доступ до інтернету, AI-компетенції	$\gamma = 0,25$
$K_{адапт}$ (Адаптивність)	Охоплення програмами lifelong learning, мобільність, стресостійкість	$\delta = 0,15$
$K_{інкл}$ (Інклюзивність)	% зайнятих осіб з інвалідністю, гендерний паритет, соціальна згуртованість	$\varepsilon = 0,10$
$K_{сталість}$ (Сталий розвиток)	Екологічна свідомість, «зелені» навички, соціальна відповідальність	$\zeta = 0,05$

Джерело: сформовано автором

Висновки. Дослідження генезису теорії людського капіталу підтверджує, що її розвиток є закономірним результатом усвідомлення вирішальної ролі знань, навичок та здібностей людини в економічному прогресі. Від перших інтуїтивних ідей класиків про «вартість праці» до строгої формалізації інвестиційного підходу Теодором Шульцем і Гері Беккером, теорія пройшла еволюційний шлях до розуміння людини як головного джерела інновацій та вартості в економіці знань.

Сучасний етап розвитку людського капіталу характеризується глибокими структурними трансформаціями, які зумовлені низкою взаємопов'язаних факторів. Насамперед, визначальним чинником виступає становлення економіки знань та стрімка цифрова революція, які докорінно змінюють вимоги до компетенцій працівників і стимулюють перехід до нових моделей праці. Штучний інтелект активно проникає у всі сфери життя – від виробництва до освіти й охорони здоров'я – трансформуючи не лише функціональні обов'язки працівників, а й загальну структуру попиту на навички. У цих умовах зростає значущість навичок, зокрема креативності, адаптивності, емоційного інтелекту та психологічної стійкості, що стають критично важливими для успішної самореалізації в умовах змін. Крім того, глобальні виклики, серед яких воєнний конфлікт в Україні, пандемії та кліматичні зміни, значно підвищують рівень невизначеності та нестабільності, що вимагає нових підходів до управління розвитком людського капіталу в довгостроковій перспективі.

В умовах затяжної воєнної агресії та стратегічного курсу на європейську інтеграцію для України особливої актуальності набувають кілька ключових напрямів у сфері розвитку людського капіталу. По-перше, пріоритетним завданням залишається збереження та відновлення людського капіталу, значна частина якого була втрачена або ослаблена внаслідок бойових дій, вимушеної міграції та руйнування інституцій. По-друге, надзвичайно важливою є адаптація національної системи освіти до європейських стандартів і цифрових вимог, що дозволить забезпечити конкурентоспроможність українських фахівців на внутрішньому та міжнародному ринку праці. Третім критично важливим аспектом є розвиток стресостійкості та психологічної адаптивності населення, які виступають основою соціальної стабільності та працездатності в умовах тривалого стресу та посттравматичних наслідків. І, нарешті, одним із ключових викликів залишається створення сприятливих умов для повернення кваліфікованих фахівців із-за кордону, зокрема через впровадження механізмів мотивації, реінтеграції та професійної реалізації.

Серед перспективних напрямів подальших досліджень у сфері розвитку людського капіталу виокремлюються два ключові блоки – методологічний та технологічний. У методологічному аспекті актуальними залишаються завдання з розробки нових підходів до оцінювання так званого «невидимого капіталу», що включає такі складові, як креативність, адаптивність, емоційна стійкість тощо. Важливим є також створення комплексних моделей визначення рентабельності інвестицій у людський капітал (ROI), а також уніфікація метрик для кількісного вимірювання soft skills.

Дуга С. Ю.

Генезис теорії людського капіталу: від класичних засад до викликів цифрової ери

Окремий інтерес становить розробка антикризових стратегій, зокрема щодо механізмів збереження людського капіталу в умовах воєнних конфліктів, а також розробка інструментів стимулювання репатріації кваліфікованих фахівців. Не менш важливими є дослідження у сфері психологічної реабілітації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

З технологічної точки зору ключовими залишаються дослідження впливу штучного інтелекту на зміну структури попиту на людський капітал, аналіз процесу девальвації традиційних кваліфікацій унаслідок автоматизації, а також розробка моделей ефективної взаємодії людини з ІІІ. Особливу увагу слід приділяти формуванню сучасних освітніх екосистем, які забезпечують безперервне навчання (lifelong learning), включаючи персоналізацію освітніх траєкторій відповідно до індивідуальних потреб та ринкових викликів. У цьому контексті важливо дослідити узгоджену роль держави, бізнесу та освітніх інституцій у створенні стійких і гнучких механізмів розвитку людського капіталу, здатного адаптуватися до постійних змін у глобальному середовищі.

Теорія людського капіталу залишається динамічною основою для розуміння ключових драйверів економічного розвитку в ХХІ столітті. Її подальший розвиток має ґрунтуватися на міждисциплінарному підході та враховувати специфіку викликів, з якими стикається Україна в умовах воєнного стану та європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Косенко О. П. Генезис наукових підходів до теорії людського капіталу осіб з інвалідністю. *Вісник НТУ «ХПІ»*. Серія: Економічні науки. 2022. № 4. С. 93–96.
2. Хімченко А. М., Лех Т. А. Генезис теорії людського капіталу. *Ефективна економіка*. 2012. № 5. С. 127–132. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1148> (дата звернення: 15.06.2025).
3. Крушніцька Г. Б. Генеза концепції людського капіталу в постіндустріальному суспільстві. *Бізнес Інформ*. 2014. № 5. С. 25–30.
4. Петті В. Економічні й статистичні роботи. Київ : Вид-во АН УРСР, 1940. 320 с.
5. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. Київ : Наукова думка, 2001. 862 с.
6. Schultz T.W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 1961. Vol. 51, No. 1. P. 1–17.
7. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. Chicago: The University of Chicago Press, 1993. 412 p.
8. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p.
9. Sen A. Development as Freedom. Oxford: Oxford University Press, 1999. 366 p.
10. OECD. Skills Outlook 2023: Learning for Life. Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/27452f29-en>
11. Грішнова О. А. Людський капітал у контексті сучасних викликів: український вимір. *Економіка України*. 2023. № 5. С. 97–101.
12. Аристотель. Нікомахова етика. Київ : Абрис, 2015. 480 с.
13. Рікардо Д. Начала політичної економії. В кн.: Антологія економічної класики: у 2 т. Т. 1. Київ : Генеза, 1993. С. 70–85.
14. Mincer J. Schooling, Experience, and Earnings. New York: Columbia University Press, 1974. 152 p.
15. Williamson O. E. The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting. New York: Free Press, 1985. 450 p.
16. Drucker P. Post-Capitalist Society. New York: HarperBusiness, 1993. 232 p.
17. Програма розвитку ООН в Україні. Звіт про людський розвиток 2023–2024. URL: <http://www.undp.org.ua/ua> (дата звернення: 20.01.2025).
18. Marshall A. Principles of Economics. 8th ed. London: Macmillan and Co., 1920.
19. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2023. Geneva: WEF, 2023. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/>
20. Stewart T. A. Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations. New York: Doubleday/Currency, 1997. 278 p.
21. Projector AI Lab. Звіт про впровадження штучного інтелекту в Україні 2023. URL: <https://projector.ua/ai-report-2023> (дата звернення: 23.02.2025).
22. Melnyk L. et al. The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. Digital economy and digital society. Katowice, 2019. P. 112–125.
23. Ясінська Т. Розвиток людського капіталу як основа соціально-економічного відновлення України. *Освітня аналітика України*. 2022. № 2. С. 88–98.

REFERENCES

1. Kosenko, O. P. (2022). Henezys naukovykh pidkhodiv do teorii liudskoho kapitalu osib z invalidnistiu [Genesis of scientific approaches to the theory of human capital of persons with disabilities]. *Visnyk NTU "KhPI". Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 4, pp. 93–96.
2. Khimchenko, A. M., & Lekh, T. A. (2012). Henezys teorii liudskoho kapitalu [The genesis of the theory of human capital]. *Efektivna ekonomika*, no. 5, pp. 127–132. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1148> (accessed: 15 June 2025).
3. Krushnytska, H. B. (2014). Heneza kontseptsii liudskoho kapitalu v postindustrialnomu suspilstvi [Genesis of the concept of human capital in the post-industrial society]. *Biznes Inform*, no. 5, pp. 25–30.
4. Petty, W. (1940). *Ekonomichni y statystychni roboty* [Economic and statistical works]. Kyiv: Akademiia Nauk URSR.

5. Smith, A. (2001). *Doslidzhennia pro pryrodu i prychyny bahatstva narodiv* [An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations]. Kyiv: Naukova Dumka.
6. Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic Review*, vol. 51, no. 1, pp. 1–17.
7. Becker, G. S. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education* (3rd ed.). Chicago: University of Chicago Press.
8. North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford: Oxford University Press.
10. OECD. (2023). *Skills outlook 2023: Learning for life*. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/27452f29-en>
11. Hrishnova, O. A. (2023). Liudskyi kapital u konteksti suchasnykh vyklykiv: ukrainskyi vymir [Human capital in the context of modern challenges: the Ukrainian dimension]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 97–101.
12. Aristotle. (2015). *Nikomakhova etyka* [Nicomachean ethics]. Kyiv: Abrys.
13. Ricardo, D. (1993). Nachala politychnoi ekonomii [Principles of political economy]. In *Antolohiia ekonomichnoi klasyky* [Anthology of economic classics], vol. 1, pp. 70–85. Kyiv: Heneza.
14. Mincer, J. (1974). *Schooling, experience, and earnings*. New York: Columbia University Press.
15. Williamson, O. E. (1985). *The economic institutions of capitalism: Firms, markets, relational contracting*. New York: Free Press.
16. Drucker, P. (1993). *Post-capitalist society*. New York: HarperBusiness.
17. Prohrama rozvytku OON v Ukraini. (2024). Zvit pro liudskyi rozvytok 2023–2024 [Human Development Report 2023–2024]. Available at: <http://www.undp.org.ua/ua> (accessed: 20 January 2025).
18. Marshall, A. (1920). *Principles of economics* (8th ed.). London: Macmillan and Co.
19. World Economic Forum. (2023). *The Future of Jobs Report 2023*. Available at: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/>
20. Stewart, T. A. (1997). *Intellectual capital: The new wealth of organizations*. New York: Doubleday/Currency.
21. Projector AI Lab. (2023). Zvit pro vprovadzhennia shtuchnoho intelektu v Ukraini 2023 [Report on the implementation of artificial intelligence in Ukraine 2023]. Available at: <https://projector.ua/ai-report-2023> (Accessed: 23 February 2025).
22. Melnyk, L., et al. (2019). The formation of the digital society: Social and humanitarian aspects. In *Digital economy and digital society* (pp. 112–125). Katowice: Katowice School of Technology.
23. Yasinska, T. (2022). Rozvytok liudskoho kapitalu yak osnova sotsialno-ekonomichnoho vidnovlennia Ukrainy [Human capital development as a basis for socio-economic recovery of Ukraine]. *Osvitnia Analityka Ukrainy*, no. 2, pp. 88–98.

Serhii Duha

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

GENESIS OF THE HUMAN CAPITAL THEORY: FROM CLASSICAL FOUNDATIONS TO THE CHALLENGES OF THE DIGITAL ERA

Abstract. The article examines the comprehensive evolution of human capital theory from foundational classical political economy ideas to contemporary advanced concepts within the context of digital transformation, wartime realities, and Ukraine's strategic European integration process. Key developmental stages of human capital theory are systematically analyzed, starting from ancient philosophers Plato and Aristotle, through classical school economists William Petty and Adam Smith, to modern approaches of neoclassical, institutional, and post-industrial academic schools. Critical gaps in assessing invisible capital components including creativity, stress resistance, adaptability, emotional intelligence, and significant methodological challenges of adapting established theory to artificial intelligence impact on labor relations and employment structure transformation are identified and thoroughly examined. The author provides detailed analysis of leading scholars' contributions to conceptual development, including Theodore Schultz's fundamental works on investment nature of human capital, Gary Becker's sophisticated microeconomic model, Douglas North's institutional approaches, and contemporary research by Ukrainian scientists Oksana Grishnova, Olena Kosenko, and others. Special emphasis is placed on transformation of human capital understanding within knowledge economy conditions, comprehensive digitalization processes, global challenges, and critical necessity of transitioning from traditional qualifications to competencies and soft skills paradigm. An original integral assessment model for Ukrainian human capital is proposed, accounting for specific losses through qualified workforce migration, critical digitalization requirements, European education and professional training standards, and psychological consequences of military conflict. The model incorporates six interconnected components with scientifically substantiated weight coefficients: education, health, digital skills, adaptability, inclusivity, and sustainable development dimensions. The strategic role of human capital as a key national competitiveness factor under global challenges and critical necessity of forming comprehensive lifelong learning ecosystems is substantiated through empirical evidence. Priority directions for further scientific research are determined, including development of innovative invisible capital assessment methodologies, comprehensive investigation of artificial intelligence impact on professional competencies transformation, and creation of scientifically grounded crisis management strategies for human capital preservation during military conflicts and post-war reconstruction periods.

Keywords: human capital, theory genesis, digital competencies, artificial intelligence, knowledge economy, integral assessment, lifelong learning.